



Oysha KUCHKAROVA,
Samarqand davlat tibbiyot universiteti dotsenti, p.f.d
Email: oyshaoltibaevna1@gmail.com

SamDTU dotsenti, Sh.Muratova taqrizi asosida

THE ROLE OF READING IN THE SOCIAL INTEGRATION OF ADOLESCENT GIRLS

Annotation

This article analyzes the importance of reading in the upbringing of adolescent girls and in ensuring their active participation in social life. It highlights the role of reading books in shaping personal development, cultural awareness, and social engagement. The study also explores the concept of social integration, its stages, and the factors influencing it. Pedagogical and psychological opportunities are examined, as well as ways to improve modern approaches. The article reveals the processes of cultivating personal excellence in adolescents and developing global thinking.

Key words: Adolescence, social integration, love of books, moral education, culture, personal development, information and communication technologies, socio-political development, scientific and aesthetic perspectives, spiritual upbringing, moral development, cultural awareness, students' attitudes toward books.

РОЛЬ ЧТЕНИЯ В СОЦИАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ ДЕВУШЕК-ПОДРОСТКОВ

Аннотация

В данной статье анализируется значение чтения в воспитании девушек-подростков и обеспечении их активного участия в общественной жизни. Освещается формирование личностного совершенствования, культурного сознания и социальной активности посредством чтения книг. В исследовании также рассматриваются понятие социальной интеграции, её этапы и влияющие на неё факторы, анализируются педагогические и психологические возможности, а также пути совершенствования современных подходов. Раскрываются процессы формирования качеств совершенства у подростков и развития глобального мышления.

Ключевые слова: Подростковый возраст, социальная интеграция, книго-любие, нравственное воспитание, культура, личностное совершенствование, информационно-коммуникационные технологии, социально-политическое развитие, научные и эстетические взгляды, духовное воспитание, нравственное развитие, культурное сознание, отношение учащихся к книгам.

O'SMIR QIZLARNI IJTIMOIIY SHAKLLANISHIDA KITOBXONLIKNING O'RNI

Annotatsiya

Mazkur maqolada o'smir qizlar tarbiyasida va ularning jamiyatdagi faol ishtirokini ta'minlashda kitobxonlikning ahamiyati tahlil qilinadi. Kitob mutolaasi orqali shaxsiy kamolot, madaniy ong va ijtimoiy faollik shakllanishi yoritilgan. Tadqiqotda ijtimoiy shakllanish tushunchasi, uning bosqichlari va unga ta'sir etuvchi omillar ham ko'rib chiqilib, pedagogik – psixologik imkoniyatlarini tahlil qilish va zamonaviy yondashuvlar asosini takomillashtirish yigit-o'smir qizlarda komillik sifatlarini tarkib toptirish hamda global tafakkur rivoji tarkib toptirish jarayonlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: O'smirlik, ijtimoiy shakllanish, kitobxonlik, axloqiy tarbiya, madaniyat, shaxs kamoloti, axborot-kommunikatsiya, ijtimoiysiyosiy, ilmiy, estetik qarashlarni shakllantirish, ma'naviy tarbiya, axloqiy rivojlanish, madaniy ong, o'quvchilarning kitobga munosabati, intellektual rivojlanish, yoshlar tarbiyasi, kitobning ijtimoiy ta'siri.

Kirish. Zamonaviy jamiyatda o'smir yoshdagi qizlarning ijtimoiy shakllanishi nafaqat ularning shaxsiy hayotiga, balki mamlakatning kelajakdagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayonda kitobxonlik, ya'ni kitob o'qishga bo'lgan qiziqish va mutolaa madaniyati, muhim omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yosh qizlarning ma'naviy va axloqiy tarbiyasida, ogli hayotiy pozitsiyasini shakllantirishda, dunyoqarashini kengaytirishda kitobning tutgan o'rni beqiyosdir.

Ijtimoiy shakllanish – bu shaxsning jamiyatda faol subyekt sifatida ishtirok etishi uchun zarur bo'lgan ijtimoiy ko'nikmalar, qadriyatlar, va ma'naviy-axloqiy me'yorlarni o'zlashtirish jarayonidir. O'smirlik davri bu borada alohida ahamiyatga ega, chunki aynan shu bosqichda insonning o'z-o'zini anglash, ijtimoiy rollarni egallash, hayotga munosabati shakllana boshlaydi.

Kitobxonlik yoshlarni mustaqil fikrlashga, to'g'ri qaror qabul qilishga, hissiy barqarorlik va muomala madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi. O'smir qizlar o'z tengdoshlari bilan bo'ladigan muloqotda, maktab, oila va ijtimoiy guruhlar ichida yetakchilik sifatlarini ko'rsatishi, ijtimoiy faollikni namoyon qilishi, aynan o'qigan kitoblari orqali shakllanadi. Kitoblar orqali ular o'zlariga ibrat bo'ladigan obrazlar bilan tanishadi, tarixiy, badiiy, falsafiy va ilmiy bilimlarni egallab boradilar. Ayniqsa, ayol obrazlari aks etgan adabiy asarlar o'smir qizlarga o'zligini anglash, or-nomus, sabr-toqat, izzat-nafs kabi

qadriyatlarni chuqur his etish imkonini beradi. So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, kitobxon qizlarda ijtimoiy moslashuv darajasi yuqoriroq bo'ladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ushbu yo'nalishdagi adabiyotlar kitobxonlikning shaxs taraqqiyotidagi rolini, xususan o'smirlik davridagi psixologik o'zgarishlarga ta'sirini Jumladan, G'. Yo'ldoshev, Z. Raxmonqulova va M. Abduraxmonovanning ilmiy ishlari o'smirlarning axloqiy, estetik va ijtimoiy ongini shakllantirishda kitobxonlik muhim vosita ekanligi, hamda o'zbek ayol obrazini yaratgan yozuvchilarning (O. Hoshimov, T. Malik, S. Ahmad) asarlarida qizlar uchun ijobiy namunalari, qadriyatlar va odob-axloq me'yorlari keng yoritiladi.

Shu bilan bir qatorda, mutolaa muammosining ayrim jihatlarini pedagog olimlardan S.Dimemov, A.Zunnunov, M.Mirqosimova o'quvchilarda adabiy tahlil malakasini shakllantirish tizimi, Q.Yo'ldoshev adabiyot o'qitishda yangilangan pedagogik tafakkur, S.Matchonov adabiyotdan mustaqil ishlarning asosi, Q.Husan-boyeva mustaqil fikrlashga o'rgatish, R.Niyozmetova ta'lim rus tilida olib boriladigan maktab, akademik litsey va kasb-hunar kollejlarning o'zbek tili dars (mashg'ulot)larida adabiy materiallarni o'rganish, S.Nishonova, M.Abdullayeva, O.Musurmonova, M.Maxmudova va boshqa pedagog olimlar. M.Nigmatova maktab-gacha yoshdagi bolalarda kitobxonlik ko'nikmalarini o'stirish, B.Makulova boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qishni izchillik va tizimlilik

tamoyillari asosida tashkil etish, A.Bolibekov hadislar orqali o'quvchilar axloqiy fazilatlarini kamol toptirish usullari majmui tarzida tadqiq qiladilar. Milliy istiqloq g'oyasini yoshlar ongiga singdirish jarayonida mutolaa madaniyatidan maqsadli foydalanishni optimallashtirishning nazariy asoslari, jamiyat taraqqiyoti va komil inson tarbiyasi, oila kitobxonligi, kutubxonalardan maqsadli faollashtirishni belgilab beruvchi myoriy hujjatlarni yaratish muammolari A.Umarov, S.Chiniyeva, D.G'aniyevlarning izlanishlarida alohida tahlilga tortilgani kuzatiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Bugungi jamiyatda yoshlarning har tomonlama rivojlanishi uchun kitoblarning roli va ahamiyati juda katta. Kitob inson hayotida juda katta va eng muhim rol o'ynaydi. Qadimgi davrlarda kitob bebaho ma'lumot manbai, bilimlarni uzatishning eng qadimiy usuli bo'lgan. Ammo hozirda kitoblar kamroq ommalashmoqda, chunki ko'plab boshqa manbalarning paydo bo'lishi tufayli ma'lumotlarni topish ancha osonlashdi va odamlar kitoblarning mavjudligini unutishni boshladilar, ammo baribir axborot dunyosi va texnologiyalar kitoblarni almashtira olmaydi va bekor qila olmaydi.

Kitob insoniyatning qadimgi tarixidagi eng katta mo'jizasi va ixtirosi bo'lib, u insonning aqliy etukligi va ma'naviy etuklik darajasiga ko'tarilishiga yordam beradi va har birimiz kitobdagi bilim manbalari orqali ma'naviy ozuqa olamiz. Shuning uchun kitob bilim, ma'naviyat, madaniyat va ma'rifat manbaidir. Insonni ulug'laydigan, unda ma'naviyat va ma'rifat poydevorini shakllantiradigan, uni komil inson qilib tarbiyalaydigan kuch bu dunyo va bu dunyoni bilish manbaidir. Biz kitoblar orqali o'zimiz, dunyo, koinot va insoniy munosabatlar haqida bilib olamiz. O'qishni sharhlar ekan, buyuk allomalar adabiyot bilan tanishgan odamga yaxshilik va yaxshilik doim hamroh bo'ladi, deganlar. Kitob o'tmish, hozirgi va kelajak o'rtasidagi noyob ko'prikdir. Shu sababli, kitob ma'naviy meros, bitmas-tuganmas xazina deb nomlanishi bejiz emas va faqat haqiqiy kitobni qadrlaydiganlar uning qadrini anglaydilar.

Jahonda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning jadal sur'atlar bilan rivojlanishi sharqona milliy ahloqiy tarbiya tizimini isloh qilish va ajdodlarimiz merosi asoslarini chuqur o'zlashtirishga ehtiyoj tug'dirmoqda. Axborot-kommunikatsiya va globallashuv asrida jamiyat taraqqiyoti bilan pedagogika tarixini takomillashtirish masalasi ilg'or davlatlar tajribasidagi yangicha yo'nalishlar, xususan, kitobxonlik san'atini egallashga yo'naltirilgan metodika va maxsus mutolaa kurslari mazmuni tadqiq etish orqali yosh avlod ma'naviy kamoloti hamda intellektual salohiyatini o'stirish bilan bog'liq dolzarb muammolar kun tartibiga qo'yilmoqda.

Dunyoning yetakchi davlatlaridagi pedagogika tarixi tendentsiyalari asosida milliy ahloqiy, ma'naviy tarbiya mazmunini modernizatsiya qilish jamiyatning ma'naviy va madaniy rivojlanishiga poydevor vazifasini o'taydi. Shunga ko'ra o'smir qizlarni kitobxonlikka jalb etish orqali sharqona ma'naviy-axloqiy qarashlarini shakllantirishning nazariy asoslarini ishlab chiqish, pedagogik-psixologik imkoniyatlarini tahlil qilish va zamonaviy yondashuvlar asosini takomillashtirish o'smir qizlarda komillik sifatlarini tarkib toptirish hamda global tafakkur rivojiga doir texnologiyalarni tadqiq etish ushbu tadqiqotning tub mohiyatini tashkil etadi. Osmir yoshidagi yigit-kizlar uchun dunyokarashni shakllantirish iuda muxim bir djarayon bo'lib, bu djarayonning ko'p jixatlari turli xil omillar, jumladan, talim, oylavi muxit, dostlar, va xatto zamonaviy texnologiyalar tomonidan ta'sirlanadi. Shuningdek, an'anavi kadriyatlar va madaniyatning xam ili orni katta. Sharkona dunyokarashni shakllantirishda eto kitobxona va kitoblarning rol adjalmas axamiyatga iga. Kitobxona nafaqat ma'lumot olish manbai, balki insonni tarbialovchi, uning fikrlash qobiliyatini rivojlantiruvchi va dunyoqarashini kengaytiruvchi muhim vositadir. Yosh yigit-qizlarni sharqona ahloqiy-ma'naviy ruhda tarbiyalashda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish muammosi turli yillarda umumta'lim maktablari dasturida badiiy asar mazmunini o'zlashtirish, badiiy-estetik tarbiya, tahlil yozma va og'zaki nutq o'stirish masalalari doirasida o'rganilgan.

Sharqona dunyoqarashda muhim b'z'ran tamoyillar orasida diniy qadriyatlar, ashloqiy me'yorlar, oilaga bo'lgan ehtirom, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va boshqalar

mavjud. Misol uchun, Alisher Navoi, Fizuli, Sadiy Sherozi kabi adabiyotchilar o'z asarlarida insoniylik, haqiqat, adolat va sabr kabi kadriyatlarini ta'kidlab, yoshlarni ashlokiy djaxatdan to'g'ri yo'lni tanlashga undaydilar.

Kitobxonalarda yoshlar uchun turli tadbirlar, masalan, kitob muxokamalari, adabiyot kechalari, ma'navi seminarlari va turli ilmiy-yodiy musobakalar otkazilishi, obucheniye intellektual rivojlanishiga katta ta'sir korsatadi. No tadbirlar nafakat yoshlarni kitobxonlikka djalb kilishga, balki ularning fikrlash, idjodiy salohiyatini rivojlantirishga xam yordam beradi. Kitobxonalarda otkaziladigan seminarshkiy yoki davra suhbatlari yoshlarni Sharqona dunyoqarashga oid mavzulyarni muxokama kilishga undaydi va ularda idjtimoiy va ma'navi masalalar xaq ida kengrok tasavvur shakllantiradi.

Darhaqiqat, o'qish tufayli shaxsning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan xayoliy fikrlash shakllanadi. Kitob madaniyatni o'rgatadi, chuqur tafakkurni rivojlantiradi, diqqat va xotirani rivojlantiradi. Albatta, bugungi adabiyotning mashhurligini elliginchi, oltmishinchi, yetmishinchi va saksoninchi yillardagi o'qishlar bilan taqqoslab bo'lmaydi, ammo buning mantiqiy izohi bor.

Zamonaviy texnologiyalar bizga keng imkoniyatlarni taklif etadi, ammo hayotingizni kitobsiz tasavvur qila olasizmi? Natijada, ma'lumotni faqat o'qituvchining tushuntirishlariga asoslanib olish juda qiyin va ba'zan imkonsizdir. Shuning uchun kitobning inson hayotidagi o'rni juda muhim va noyobdir. Uning yordami bilan inson hayotidagi qiziqarli suhbatdosh o'z sohasining malakali mutaxassisiga aylanadi. Erta yoshdan, aniqrog'i, beshikdan boshlab, ota-onalar bolalariga ertaklarni o'qiy boshlaydilar va shu bilan kitobning birinchi taassuroтини aniqlaydilar. Kitob insonning axloqiy fazilatlarini tarbiyalaydi, fikrlashga va fikrlashga o'rgatadi, ichki dunyoni rivojlantirishga yordam beradi. Siz faqat bitta kitob bilan yolg'iz qolishingiz va muhim ma'lumot manbasi tomonidan rivoyat qilingan barcha voqealarni boshdan kechirishingiz mumkin. Biror kishi kitob o'qishni boshlaganda, u barcha fikrlari bilan. Biror kitobni o'qiganingizda, atrofigizdagi hamma narsa ahamiyatsiz bo'ladi. U barcha tarix va bilimlarni o'z ichiga olgan bilimlarni avloddan avlodga etkazadi. U bizga juda yoshligidanoq ta'lim berishni boshlaydi. Kitob insoniyatning qadimgi tarixidagi eng katta mo'jizasi va ixtirosi bo'lib, u insonning aqliy etukligi va ma'naviy yetuklik darajasiga ko'tarilishiga yordam beradi va har birimiz kitobdagi bilim manbalari orqali ma'naviy ozuqa olamiz. Shuning uchun kitob bilim, ma'naviyat, madaniyat va ma'rifat manbaidir. Bu insonni ulug'laydigan, unda ma'naviyat va ma'rifat asoslarini shakllantiradigan va uni komil inson qilib tarbiyalaydigan kuchdir.

Shunday qilib, yangi texnologiyalar paydo bo'lishiga qaramay, javonda turgan har kim kitob topishi mumkin, chunki bu bizning hayotimizdagi eng muhim o'qituvchi. Birinchidan, har bir ota-ona bolani ertak va she'rlardan boshlab kitob bilan tanishtiradi, keyin bolalar maktabda kitoblardan foydalanishni o'rganishda davom etadilar. Ular kitobga tayanib yangi bilimlarni kashf etadilar, eng qiyin muammolarni echishda yordam beradilar va qiziqtirgan savollarga javob oladilar.

Kitob inson ma'naviyatini boyitadigan sirli vositadir. Adabiyot darslari o'quvchilar qalbida kitoblarga muhabbat uyg'otish uchun muhimdir. Kitob o'qish har bir kishi uchun zaruriy ekanligini kitobxon ongiga singdirish uchun adabiyot o'qituvchisidan katta mahorat talab etiladi. O'smirlarni ijtimoiy shakllanishida ayniqsa, balog'at yoshdagi qizlarning dunyoqarashini boyitishga hamisha ona ma'suldir. Chunki, bolaga onaning fe'l-atvori o'tadi. Aslidachi, qizingizdagi bu o'zgarish oilangizdan boshlangan. Unga o'rinsiz tanbeh beraverib uning asabini izdan chiqargansizlar. Yana qizingizni aka-uka, opa-singillari oldida birini maqtab, uni kamsitgan bo'lgandirsiz. Bu esa uning nafratini o'yg'otgan. Bugungi yoshlar avvalgiday emas, deb ba'zan kattalar zamondan noliydi. Uzimiz tarbiyalagan qizimiz o'zimizga sapchiyaptimi, uning guvohligida qilgan xatolarimizga qaytarilgan javobdir. Bir so'z bilan aytganda, o'smir qizlarning kitobxonlik asosida sharqona ma'naviy-ahloqiy dunyoqarashlarini shakllantirish bilan bog'liq pedagogik muammolar mavjud-ligidan ko'z yumib bo'lmaydi.

Xulosa. O'smir qizlarning ijtimoiy shakllanishida kitobxonlik muhim o'rin egallaydi. Kitob nafaqat bilim manbai, balki axloqiy, estetik va psixologik tarbiyaning ham muhim vositasi hisoblanadi. O'quvchi qizlarda kitobga bo'lgan mehri shakllantirish orqali ularning dunyoqarashi kengayadi, tanqidiy fikrlash, nutq madaniyati va hayotga nisbatan mas'uliyat hissi rivojlanadi. Ayniqsa, yosh davrida o'qilgan adabiy asarlar orqali qizlar o'zlarining ichki olamini anglaydi, o'ziga ishonch hosil qiladi va jamiyatda munosib o'rin egallashga intiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, kitobxonlik faoliyati bilan shug'ullangan o'smirlar ijtimoiy muhitda ko'proq faollik ko'rsatadi, ijobiy qadriyatlar asosida shakllanadi va o'z oldiga maqsad qo'yish, unga erishish yo'lida qat'iyatli bo'lishadi. Shu bois, qizlar o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, oilada va ta'lim muassasalarida bu boradagi ishlarni tizimli yo'lga qo'yish

ularning har tomonlama barkamol shaxs bo'lib kamol topishlarida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Kitobxonalarda taqdim etilgan o'ish materiallari, o'smirlarning ruhiy holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ular kitoblar orqali nafaqat bilim, balki insoniyatning ezgu qadriyatlarini o'zlashtiradilar. Sharqona an'analar va qadriyatlar, masalan, mehr-oqibat, adolat, sabr-tokat, va o'zini xurmat qilish kabi tushunchalar, kitobxona muhitida yoshlarning hayotiy pozitsiisini shakllantiradi.

Shuningdek, kitobxonalarning yoshlar uchun taqdim etgan zamonaviy va an'anaviy adabiyotlarni o'qitish, ularning fikrlash doirasini kengaytirish bilan birga, o'ziga bolgan ishonch va ma'navi barkamollikni rivojlantiradi. Shu tarzda, kitobxonalik yoshlar uchun Sharqona dunyoqarashni shakllantirishda alohida ahamiyatga ega bo'ladi.

ADABIYOTLAR

1. Kuchkarova Aisha Oltibayevna. (2022). The formation of a culture of reading as a factor of increasing the morale of young people. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 4, 167–171. Retrieved from <https://sjird.journalspark.org/index.php/sjird/article/view/93>.
2. Kuchkarova Aisha Oltibayevna. (2022). The formation of a culture of reading as a factor of increasing the morale of young people. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 4, 167–171. Retrieved from <https://sjird.journalspark.org/index.php/sjird/article/view/93>.
3. Kuchkarova A.O. The role of the works of eastern thinkers in the formation of moral and moral sentiment of students and girls. Spectrum Journal of Innovation, 172–176. Retrieved from <https://sjird.journalspark.org/index.php/sjird/article/view/94>.
4. Altiboevna, K. A. (2023). A book is a mirror of spirituality. Best Journal of Innovation in Science, Research and Development, 2(9), 156-160.
5. Kuchkarova A.O. The Importance of the Family and the School in the Development of Library Culture of Teenagers. Journal of Education, Ethics and Value Vol.3, No.5, 2024 ISSN: 2181-4392. <https://jeev.innovascience.uz>
6. Kuchkarova A.O. O'smir yoshdagi yigit-qizlarni sharqona dunyoqarashni shakllantirishda kitobxonlikning o'rni. Foreign Linguistics and Linguodidactics Journal home page: Issue–3 №1 (2025) /ISSN 2181-3701. <https://inscience.uz/index.php/foreign-linguistics>.